

Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού

Τόμ. 3, Αρ. 2 (2025)

Τεχνοφυσικές Οικολογίες και Κλιματική Κρίση

ISSA, Νησιωτικό Σχολείο Κοινωνικής Αυτονομίας

Srećko Horvat, !Mediengruppe Bitnik

doi: [10.12681/automaton.42674](https://doi.org/10.12681/automaton.42674)

Copyright © 2025

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Horvat, S., & !Mediengruppe Bitnik. (2025). ISSA, Νησιωτικό Σχολείο Κοινωνικής Αυτονομίας: Συνέντευξη με τον Srećko Horvat και τους !Mediengruppe Bitnik. *Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού*, 3(2), 114–121. <https://doi.org/10.12681/automaton.42674>

ISSA, Νησιωτικό Σχολείο Κοινωνικής Αυτονομίας Συνέντευξη με τον Srećko Horvat* και τους !Mediengruppe Bitnik**

Περίληψη

Το *Νησιωτικό Σχολείο Κοινωνικής Αυτονομίας*¹ είναι ένας χώρος στο νησί Βιζ της Κροατίας που επικεντρώνεται σε τρόπους παραγωγής και διαμοιρασμού της γνώσης στην εποχή της κλιματικής κρίσης και του αφανισμού των ειδών. Υπήρξε η πρωτοβουλία μιας μεγάλης ομάδας θεωρητικών, καλλιτεχνών, τεχνολόγων και ακτιβιστών. Πηγές έμπνευσης αποτέλεσαν οι ιδέες του Ιβάν Ίλιτς περί συμβιωτικότητας και αποσχολοποίησης της κοινωνίας, καθώς και η ίδια η αντιστασιακή ιστορία του νησιού. Στη συνέντευξη μέλη του μιλούν για την ιστορία και τη φιλοσοφία του σχολείου, καθώς και για τον τρόπο οργάνωσής του σε σχέση με τον τόπο, τον χρόνο και τις υποδομές, που διαμορφώνονται από κοινού. Επιμένουν σε ζητήματα που αφορούν την κοινότητα, την οριζοντιότητα και την από κοινού ανάληψη δράσης. Ο τόπος και οι χρονικότητες του νησιού επίσης συζητούνται σε σχέση με την τεχνολογία, την αποανάπτυξη και την ανάγκη να ξαναφανταστούμε τις υποδομές στις οποίες βασιζόμαστε. Μιλούν για το όραμα ενός «αρχιπελάγους αυτονομίας», που βασίζεται σε πόρους κοινούς, στην εμπιστοσύνη και την αποκέντρωση.

Λέξεις κλειδιά: αυτονομία, υποδομές, αποανάπτυξη, Ιβάν Ίλιτς, κοινά αγαθά

* Φιλόσοφος, συγγραφέας και πολιτικός ακτιβιστής

** Καλλιτεχνικό δίδυμο

1 <https://issa-school.org/>

ISSA, Island School of Social Autonomy Interview with Srećko Horvat, Mediengruppe Bitnik

Abstract

The *Island School of Social Autonomy*² is a space on the island of Viz, Croatia, that focuses on ways of producing and sharing knowledge in the era of climate crisis and species extinction. It was the initiative of a large group of theorists, artists, technologists and activists. Sources of inspiration were Ivan Illich's ideas of conviviality and decolonization of society, as well as the resistance history of the island itself. In the interview, some of its members talk about the history and the philosophy of the school, as well as the way it is organized in relation to place, time and the infrastructure that is shaped together. They insist on issues related to community, horizontality and joint action. The island's location and its temporalities are discussed in relation to technology, decolonisation and the need to re-imagine the infrastructures we rely upon. They talk about the vision of an "autonomy archipelago" that relies on shared resources, trust and decentralisation.

Keywords: autonomy, infrastructures, degrowth, Ivan Illich, commons

* Philosopher, writer and political activist.

** Artist duo.

2 <https://issa-school.org/>

Εικόνα 1: Στιγμιότυπο από τη διοργάνωση της 2ης συνάντησης του Νησιωτικού Σχολείου Κοινωνικής Αυτονομίας τον Οκτώβριο του 2024 (ISSA school/BONK production)

Ας ξεκινήσουμε από το ίδιο το όνομα του σχολείου, καθώς περιγράφει τον χαρακτήρα και την αποστολή του. Το ακρωνύμιο ISSA (Island School for Social Autonomy) σημαίνει «Νησιωτικό σχολείο για την κοινωνική αυτονομία». Κάθε λέξη έχει τη σημασία και την αξία της. Γιατί αυτό το όνομα και πώς προέκυψε το σχολείο;

Το Issa είναι μια αναφορά στην αρχική ονομασία του νησιού Vis, όπου και ιδρύσαμε το σχολείο μας. Είναι μια αρχαία λέξη, προερχόμενη από μια εξαφανισμένη προ-ινδοευρωπαϊκή μεσογειακή γλώσσα, ηλικίας τουλάχιστον 5.000 ετών. Εμφανίζεται για πρώτη φορά χαραγμένη σε πέτρα και σε νομίσματα τον 4ο αιώνα π.Χ., όταν οι Έλληνες άποικοι ονόμασαν την πρώτη τους πόλη ('πόλιν') στην Αδριατική, Issa. Έτσι, το ίδιο το όνομα έχει μακρά παράδοση και πολλές σημασίες. Μετά τον ελληνικό αποικισμό, η Issa έγινε αυτόνομη.

Το νησί γνώρισε την επιβολή μορφών ιμπεριαλισμού, αποικιοκρατίας και φασισμού. Τον 20ό αιώνα υπήρξε έντονη αντιφασιστική δράση. Ήταν ο τόπος όπου ο Τίτο και η ηγεσία των γιουγκοσλάβων Παρτιζάνων έδιναν τον απελευθερωτικό αγώνα. Μπορεί κανείς ακόμα να επισκεφθεί τη σπηλιά όπου λέγεται ότι ο Τίτο είχε ως καταφύγιο και συσκεπτόταν. Εκείνη την εποχή, το νησί ονομαζόταν «Φρούριο της Αδριατικής». Οι Ναζί δεν κατάφεραν ποτέ να το καταλάβουν.

Το ίδιο το νησί ήταν πάντα ένας τόπος κοινωνικών πειραματισμών, πολύ πριν ιδρυθεί το σχολείο. Αυτό είναι κάτι που δεν συμβαίνει μόνο στο Vis, αλλά στα νησιά εν γένει. Λένε ότι τα

νησιά είναι «απομονωμένα» επειδή περιβάλλονται από τη θάλασσα. Εμείς, όμως, βλέπουμε νησιά που συνδέονται με τη θάλασσα. Λένε, επίσης, πως τα νησιά είναι ευάλωτα, εύθραυστα, εξαρτημένα από την ηπειρωτική χώρα. Εμείς βλέπουμε νησιά που είναι ισχυρά, ανεξάρτητα, ανθεκτικά (όσο κι αν μισούμε αυτή τη λέξη), ακόμη και ριζοσπαστικά (με την έννοια του *radicalis*, αυτού που έχει ρίζες), που περιέχουν έναν ωκεανό πολλαπλότητας και δυνατοτήτων.

Ιδρύσαμε το ISSA σε ένα νησί που αγαπάμε, ξεκινώντας από 3 εκτάρια γης και την ανακατασκευή ενός παλιού πέτρινου σπιτιού που μετατρέψαμε σε έδρα του σχολείου και βιβλιοθήκη. Είχαμε τη φιλοδοξία να δημιουργήσουμε έναν χώρο πειραματισμού και ριζοσπαστικής εκπαίδευσης που θα πήγαινε πέρα από τα όρια του νησιού Vis.

Οι βασικές ιδέες για την ίδρυση του σχολείου εμπνέονται από το έργο του Ιβάν Ίλιτς (Ivan Illich), και συγκεκριμένα από τα βιβλία του Deschooling Society και Tools for Conviviality, τα οποία γράφτηκαν τη δεκαετία του '70. Γιατί πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να επαναφέρετε τη σκέψη του στο προσκήνιο και πώς εφαρμόζετε τις ιδέες και τις αρχές του, ειδικά σε σχέση με τις υποδομές της ISSA;

Το έργο του Ίλιτς αποτέλεσε σημαντική πηγή έμπνευσης για εμάς. Θεωρούμε τη σκέψη του εξαιρετικά επίκαιρη ειδικά όπως διατυπώνεται μέσα από τα βιβλία *Κοινωνία χωρίς σχολεία (Deschooling Society)*, *Εργαλεία για την καλή ζωή (Convivial Tools)* και το δοκίμιο *Η σιωπή είναι κοινό αγαθό (Silence is a Commons)*. Ο Ίλιτς ίδρυσε το σχολείο του CIDOC (*Centro Intercultural de Documentación*), στην Cuernavaca του Μεξικού το 1965 και το επισκέφθηκαν ο Πάουλο Φρέιρε (Paulo Freire), η Σούζαν Σόνταγκ (Susan Sontag), ο Αντρέ Γκόρζ (André Gorz) και πολλοί άλλοι. Αυτό συνδέθηκε άμεσα με το σχέδιό του για την «αποσχολειοποίηση» και την πεποίθηση ότι το σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα έχει μετατραπεί σε «διαφημιστικό γραφείο που σε κάνει να πιστεύεις ότι χρειάζεσαι την κοινωνία όπως είναι».

Σήμερα, πολλές δεκαετίες αργότερα, καθώς η τεχνολογία κυριαρχεί στην εκπαίδευση και σε όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής, το ISSA εντοπίζει μια νέα σημασία στο έργο του Ίλιτς. Οι τεχνολογίες, ιδίως οι δικτυωμένες ψηφιακές τεχνολογίες, αναπτύσσονται με κίνητρο το κέρδος. Η κερδοφορία αποτιμάται πριν από κάθε ηθική ή κοινωνική ανησυχία. Με τα *Εργαλεία για καλή ζωή* ο Ίλιτς ανέπτυξε ένα εννοιολογικό πλαίσιο για τεχνολογίες που δεν επικεντρώνονται στην κερδοφορία, αλλά, αντίθετα, στην κοινότητα, την ενδυνάμωση, τη «συγγένεια» και την πρόσβαση. Στα γραπτά του, ο Ίλιτς αντιλαμβάνεται τα εργαλεία με μια ευρεία έννοια και περιλαμβάνει σε αυτά και ορθολογικά οργανωμένους θεσμούς, όπως τα σχολεία και μορφές γραφειοκρατίας. Η σκέψη του επικεντρώνεται ιδιαίτερα στην αξιοποίηση αυτών των εργαλείων. Στο ISSA, προσπαθήσαμε να εξετάσουμε τη σκέψη του Ίλιτς υπό το πρίσμα σημερινών συζητήσεων και πρακτικών, καθώς και να επεκτείνουμε τις συναδελφικές πρακτικές στις οποίες αναφέρεται ώστε να περιλαμβάνουν όχι μόνο τη χρήση αλλά και την ανάπτυξη και την παραγωγή τεχνολογιών.

Φανταστείτε έναν κόσμο όπου οι χρήστες και οι προγραμματιστές αποφασίζουν από κοινού ποιες τεχνολογίες θέλουν, όπου οι κοινότητες που τις χρησιμοποιούν και τις κατέχουν καθορίζουν την αξιοποίησή τους. Για το ISSA, αυτό σημαίνει ότι στοχεύουμε στον σχεδιασμό

Εικόνα 2: Στιγμιότυπο από τη διοργάνωση της 2ης συνάντησης του Νησιωτικού Σχολείου Κοινωνικής Αυτονομίας τον Οκτώβριο του 2024 (ISSA school/BONK production)

επιθυμητών τεχνολογιών και υποδομών που δεν αποβλέπουν στην ανάπτυξη αλλά σε μια βιώσιμη σχέση με την κοινότητα, το νησί και τους τοπικά διαθέσιμους πόρους και τη γνώση. Αυτό απαιτεί χώρο για πειραματισμό, για δοκιμή και λάθος, και την ανάπτυξη, τελικά, άλλων συνδυασμών παλαιού και νέου που χαράζουν μια πορεία προς ένα διαφορετικό μέλλον.

Περίπου την εποχή που ο Ίλιτς προσέγγισε την έννοια της «συμβιωτικότητας» (conviviality), ο Αντρέ Γκορζ μίλησε για την «αποανάπτυξη» (degrowth), τονίζοντας την ασυμβατότητα της καπιταλιστικής «ανάπτυξης» με τους περιορισμένους πόρους του πλανήτη. Το ISSA απευθύνει μια πρόσκληση να μάθουμε ξανά να δουλεύουμε τη γη, να χτίζουμε τις δικές μας υποδομές, να θέτουμε τα δικά μας όρια, προκειμένου να ζήσουμε αυτόνομα μαζί. Πώς βλέπετε το σχολείο σε μερικά χρόνια από τώρα; Πώς μπορεί να ενδυναμωθεί και να αναπτυχθεί χωρίς να αμφισβητηθεί ο χαρακτήρας του; Πώς βλέπετε το ISSA όσον αφορά την ίδια του την κλίμακα;

Η αποανάπτυξη (degrowth) αποκλείει την τεχνολογική καινοτομία ως πιθανή λύση για την κλιματική κατάρρευση, διότι ακόμη και αν η καινοτομία είναι πράσινη ή βιώσιμη, εξακολουθεί να βασίζεται στην (οικονομική) ανάπτυξη. Η θεωρία αυτή αντιτίθεται στην ίδια την ιδέα της ανάπτυξης ως δρόμου για την επίλυση οικολογικών και κοινωνικών προβλημάτων. Δεν θέλουμε λιγότερα από τα ίδια. Η αποανάπτυξη απαιτεί μια διαφορετικά οργανωμένη κοινωνία, με διαφορετική δομή και νέες λειτουργίες. Διαφορετικοί τρόποι σχέσης με τον τόπο, με τον άλλον, διαφορετικές χρήσεις της ενέργειας, επανεξέταση των ρόλων των φύλων, της

αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας. Αυτά είναι τα μεγάλα ερωτήματα που προσπαθούμε κι εμείς να επανεξετάσουμε και να αναδιαμορφώσουμε. Εκτός από την αποανάπτυξη, υπάρχουν πολλές άλλες συμπληρωματικές θεωρίες και κοινωνικά κινήματα που έχουν αντιμετωπίσει αυτό το ζήτημα και έχουν πειραματιστεί με αυτό, από τις ιδέες του Ελιζέ Ρεκλί (Elisee Reclus) στις ζώνες διεκδίκησης (ZAD) και τη φιλοσοφία και τον τρόπο ζωής «buen vivir» από τη Νότια Αμερική. Αποφασίσαμε από νωρίς να λειτουργήσουμε ως ένα ανοιχτό φόρουμ, προσκαλώντας και άλλους να συσχετιστούν με το ISSA και τα ζητήματα που τίθενται, να προτείνουν τις δικές τους λύσεις. Στόχος είναι να δώσουμε τη δυνατότητα στους ανθρώπους να συναντηθούν, να συνδεθούν και να βρουν τον χώρο και τον χρόνο που απαιτείται για να πειραματιστούν και να αναπτύξουν εργαλεία, θεωρίες, φαντασιώσεις και κοινότητες, προς ένα καλύτερο μέλλον.

Πέρα από ένας φυσικός χώρος πειραματισμού, ελπίζουμε ότι το ISSA μπορεί να γίνει ένα μοντέλο και να αποτελέσει έναν πιθανό χάρτη για ένα δίκτυο έργων και πρωτοβουλιών. Είδαμε ότι η συνεργασία για τις πρακτικές λεπτομέρειες της κατασκευής υποδομών όπως τα ηλιακά συστήματα, τα κυκλικά συστήματα νερού, οι ξερολιθιές, οι συνδέσεις στο διαδίκτυο και το ραδιόφωνο δημιουργούν κοινό έδαφος, κοινή εμπειρία και εμπιστοσύνη, από όπου μπορούν να αναπτυχθούν συνεργασίες και κοινότητες. Το 2024 το ετήσιο φεστιβάλ μας έφερε περίπου 200 άτομα στο ISSA, πολλά από τα οποία εξακολουθούν να συνδέονται με το σχολείο και μεταξύ τους μέσω ομαδικών συνομιλιών, ανταλλάσσοντας ιδέες και γνώσεις. Η γενναιοδωρία και ο ενθουσιασμός που έφεραν οι άνθρωποι από όλη την Ευρώπη ήταν ση-

Εικόνα 3: Στιγμιότυπο από τη διοργάνωση της 2ης συνάντησης του Νησιωτικού Σχολείου Κοινωνικής Αυτονομίας τον Οκτώβριο του 2024 (ISSA school/BONK production)

μαντική έμπνευση και κινητήρια δύναμη. Μια άλλη υποδομή που αξίζει να αναφερθεί είναι η ψηφιακή συλλογή βιβλίων που στεγάζεται στα κεντρικά γραφεία του ISSA, με κείμενα και βίντεο για τη συναναστροφή, τις πρωτοποριακές τέχνες, την αντίσταση των Παρτιζάνων, την οικολογική και κοινωνική σκέψη. Η ψηφιακή βιβλιοθήκη υπάρχει σε δύο αντίγραφα: ως συλλογή που μπορεί να είναι προσβάσιμη στον χώρο και ως ένα δεύτερο αντίγραφο που μπορεί να ταξιδέψει σε εκθέσεις σε άλλες πόλεις.

Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι όλα καταλήγουν στις σχέσεις: τις σχέσεις μας μεταξύ μας, με τη γη, με την κοινότητα, μεταξύ των κοινοτήτων. Αυτό συνηγορεί περισσότερο υπέρ μιας φιλοσοφίας όπως το «buena vivida» από τη Νότια Αμερική που αναφέρατε, όπου οι άνθρωποι ζουν σε αρμονία με τη φύση, και παίρνει απόσταση από την «καλή ζωή» του οικονομικά προνομιούχου κόσμου που σήμερα γίνεται αντιληπτή από εφαρμογές όπως το instagram και το tiktok. Πώς, όμως, μπορούμε να οικοδομήσουμε, και ακόμη περισσότερο, πώς να διατηρήσουμε αυτούς τους δεσμούς και τις σχέσεις; Στην περίπτωση της ISSA, περιλαμβάνει σχέσεις με τα αυξανόμενα μέλη της, με τους κατοίκους του νησιού, αλλά και με άλλες παρόμοιες πρωτοβουλίες σε άλλες περιοχές, αυτό που αποκαλείτε «αρχιπέλαγος της αυτονομίας».

Προσπαθούμε να αναπτύξουμε το ISSA σύμφωνα με τις αρχές της αποκέντρωσης και της εμπιστοσύνης. Οι άνθρωποι που έρχονται αφιερώνουν απλόχερα χρόνο και ενέργεια και μοιράζονται γνώσεις. Προσπαθούμε να βασιζόμαστε σε αποκεντρωμένα εργαλεία, ώστε τα μέλη να μπορούν εύκολα να οργανώνονται χωρίς να απαιτείται μια δομή από πάνω προς τα κάτω. Στόχος μας είναι να παρέχουμε τις δομές που επιτρέπουν την αυτονομία, τη φροντίδα και το μοίρασμα μεταξύ των μελών. Πρόκειται για έναν συνεχή κοινωνικό πειραματισμό. Πιστεύουμε επίσης ότι η τοποθεσία του σχολείου σε ένα απομακρυσμένο νησί, πλούσιο σε φυσική ομορφιά, παρέχει ένα ιδανικό περιβάλλον με όμορφα τοπία και άφθονο «romalo», την εκδοχή της festina lente του νησιού.

Τι ρόλο παίζει η επαγγελματική σας δραστηριότητα στην τέχνη και τη φιλοσοφία αντίστοιχα στο ISSA και πώς επηρεάζει το σχολείο τη δραστηριότητά σας; Χρησιμοποιήσατε τη λέξη «romalo», που στα κροατικά σημαίνει «χαλαρώστε», «επιβραδύνετε», «ακολουθήστε τη ροή». Πόσο εύκολο είναι πραγματικά για όλους εμάς, τους εργαζόμενους στον πολιτισμό και τον πανεπιστημιακό χώρο, να αλλάξουμε τον ρυθμό μας; Πόσο βιώσιμη μπορεί να είναι ή να γίνει η πρακτική μας, περιβαλλοντικά και οικονομικά; Ποια εργαλεία, πρωτόκολλα και υποδομές μπορούν να βοηθήσουν σε αυτό;

Η ομορφιά του ISSA έγκειται στο γεγονός ότι δεν αποτελείται μόνο από καλλιτέχνες και φιλοσόφους, αλλά από μια ποικιλία στοχαστών και εκτελεστών, συμπεριλαμβανομένων ποιητών, μηχανικών, αρχιτεκτόνων, κηπουρών, και όλοι αυτοί οι «ρόλοι» είναι αλληλένδετοι και συχνά εναλλάξιμοι. Το ένα πρωί είσαι ποιητής, την επόμενη στιγμή είσαι ξηρολιθάνθρωπος, ενώ μια μέρα αργότερα συμμετέχεις σε μια αποστολή μελισσών ή πειρατικού ραδιοφώνου στην άγρια νησιωτική φύση. Από καλλιτεχνικής άποψης, ο ανοιχτός κώδικας είναι ζωτικής σημασίας. Χτίζουμε πάνω σε αυτό που άλλοι έχουν χτίσει πριν από εμάς, και θέλουμε να μοιραστούμε αυτή τη γνώση και να την αναπτύξουμε περαιτέρω, είτε μέσω δη-

μόσιων προγραμμάτων και δράσεων, είτε μέσω της βιβλιοθήκης ISSA και της συμμετοχής σε εκθέσεις και εκδηλώσεις.

Από φιλοσοφικής άποψης, το «romalo» είναι πραγματικά κρίσιμο, καθώς είναι το αντίθετο της αέναης επιτάχυνσης και της επιβολής του καπιταλιστικού χρόνου 24/7 και της χρονικότητας. Δεν πρόκειται απλώς για επιβράδυνση, αλλά για την καθιέρωση ενός διαφορετικού ρυθμού. Η έννοια της «ιδιορρυθμίας» του Ρολάντ Μπαρτ (Roland Barthes) φαίνεται χρήσιμη εδώ για την κατανόηση της πολιτικής του ρυθμού. Στο ύστερο έργο του, όχι μόνο ακολούθησε ιστορικές κοινότητες που δημιούργησαν τον δικό τους ρυθμό και τις δικές τους κοινωνικές τάξεις μέσα ή έξω από τον ηγεμονικό ρυθμό, αλλά μας δίδαξε επίσης ότι η ιδιορρυθμία μπορεί να είναι χρήσιμη για τη δημιουργία των δυνατοτήτων τόπων άλλων ρυθμών, έξω από τους κυρίαρχους ρυθμούς του κόσμου. Έτσι, η δημιουργία κάποιου είδους «ιδιορρυθμίας», συμπεριλαμβανομένων των συναδελφικών εργαλείων και της απαραίτητης υποδομής γι' αυτήν παραμένει ένας από τους στόχους μας.

Εικόνα 4: Στιγμιότυπο από τη διοργάνωση της 2ης συνάντησης του Νησιωτικού Σχολείου Κοινωνικής Αυτονομίας τον Οκτώβριο του 2024 (ISSA school/BONK production)